

יסודות פוטוריסטיים ואנטי פוטוריסטיים בשירת פן*

חגית הלפרין

בלב בשר את האביב
ידליקו לא הבהובי
חשמל, כי אם
הכוכבים!

א. הפוטוריזם הרוסי ושירת פן

לכסנדר פן הדגיש את השפעת השירה הרוסית על שירתו בהודמנויות אחדות. הוא לא ראה בכך מיעוט דמותה של שירתו, או פגיעה בה, אלא להפך היה גא בעובדה, שהסתופף בצל משוררים גדולים, והיה שות לאווירה הדינמית והסוערת ששררה בטרקלינים הספרותיים ברוסיה בשנות העשרים המוקדמות.

תקופה זו היתה תקופה של משבר חברתי ברוסיה. תקופה של מבוכה אידיאולוגית, תחושה של חורבן עולם וראשיתו של עולם חדש. זו היתה התקופה של המהפכה הרוסית. הסימבוליזם עוד שלט בכיפה, אך גבר קמו אסכולות שירה אחדות, שהכריזו מלחמה על הסימבוליזם, על ערטילאיותו ועל נטיותיו המיסטיות המערפלות. הראדיקאלי מבין הזרמים החדשים שעלו אז היה הפוטוריזם. הפוטוריזם הרוסי, כמו הפוטוריזם האיטלקי שקדם לו, היה זרם כאמנות, שהיה ער לרחשי הזמן ולמציאות המשתנה, וביקש לבטא אותם בשירים בעלי תוכן וצורה חדשים. הפוטוריזם נולד, כאמור, בתקופה, שחלו בה שינויים היסטוריים עצומים, בתקופה שעמדה במולד השבירה, ועל כן התנועה הפוטוריסטית ביטאה את תקופתה בשירה בהתנגדה למסורות החיים והתרבות של הדורות הקודמים. במאניפסטים שלה עולה בחריפות האיבה לעבר. מצד שני ביקש הפוטוריזם לתאר את הדינמיות של החיים החדשים בעיר המתועשת, ולפאר את המכונות המודרניות, כלי התחבורה והטייס.

בין עקרונות הכתיבה החשובים שמנו היו החדשנות בלשון, מתן חשיבות לשון ולצליליה עד כדי ניסיון ליצור שפה שמעבר למשמעות, ביטול הפיסוק — כדי ליצור סגנון חי, וכתובת השיר בצורות גרפיות מיוחדות. הפוטוריסטים התפצלו לקבוצות אחדות, בראש הקבוצה החשובה ביותר עמדו המשוררים ח'לפניקוב, מאיאקובסקי. פן סיפר על המפגשים שהיו לו בצעירותו עם מאיאקובסקי אך טען שהמפגש עם מאיאקובסקי השפיע על כתיבתו רק בתקופה מאוחרת יותר לאחר שהחל לכתוב בארץ.

ואמנם בארץ היו שראו בפן את המייצג הבולט של הזרם הפוטוריסטי נוסח מאיאקובסקי, וכידוע פן גם תרגם את מבחר שירי מאיאקובסקי. השפעת הפוטוריזם על שירת פן מעלה שאלות אחדות: על איזו תקופה בשירתו השפיע הפוטוריזם? האם ניסה בשיריו לממש את העקרונות שהועלו במניפסטים הפוטוריסטיים? מה קיבל ומה דחה מהפוטוריזם?

בדביו כאן אבחנו את מידת ההשפעה שהיתה לפוטוריזם על האישיות שירתו של פן בארץ, כלומר בראשית שנות השלושים ולעמדת את האידיאולוגיה הפוטוריסטית עם שירת פן. אנסה להוכיח א. כי פן אכן הושפע מהפוטוריזם והוא מביא בשיריו תכנים פוטוריסטיים בהרחבה, אלא שהוא מביא תכנים אלה, אך ורק על מנת לדחותם ולהציג במקומם דרך חיים מנוגדת. הוא מתמודד עם התוכן הפוטוריסטי מתוך שלילת חלקים רבים בו. ב. שלילת התוכן הפוטוריסטי אינה קשורה רק בהשקפת החיים של המשורר, אלא היא מובאת בשיר לצורך יצירת מבנה אסתטי מסוים האופייני לשירת פן.

ב. היסודות הפוטוריסטיים בפואמה "אהבה חשמלית"

כדי לבחון את התיוות הנ"ל, נתבונן ביסודות הפוטוריסטים וביסודות האנטי פוטוריסטים בפואמה "אהבה חשמלית". השיר נכתב בשנת 1930 ונדפס ב"כתובים" בספטמבר 1931, לאחר מכן נכלל, בנוסח שונה, בספר ל"אורך הדרך" שיצא בשנת 1956. בחנית השיר כאן היא על פי נוסח "כתובים".

הנמענים המתוארים בשיר "אהבה חשמלית" הם האנשים היושבים בלבוש מהודר ומאזינים לנגינת הפטיפון בסלונים הזוהרים שלהם. אלה הם הבורגנים, והעולם המתואר בשיר הוא עולמה של הבורגנות. אחד העקרונות החשובים של הפוטוריסטים הרוסים היה המלחמה בשירה כנגד סגנון חיי היומיום הבורגניים, ושני הבתים הראשונים של הפואמה ממחישים עקרון זה, ומזכירים את שירי מאיאקובסקי הלוועים לבורגני המעודן.

בעולמם של הבורגנים בשיר שולטות המכונה והחומרים המניעים אותה: הברזל, הקיטור, הנפט, הכניון, החשמל והפתם. מלבד אלה מפורטים בשיר החומרים הרבים המרכיבים את העולם השירי: העשת, הברזל, החוטים, הבטון והפלדה. עולם זה על מרכיביו אלה הוא העולם האורבניסטי נוסח הפוטוריזם, כפי שניסח זאת אבי הפוטוריזם האיטלקי מארינטי: עולם של "אדריכלות טהורה (ברזל-מלט) חיקויי המכונה, תאורה חשמלית דיקורטיבית — — — דרמה של עצמים". הגיבורים המופיעים בשיר הם יצוריו של העולם הפוטוריסטי: ספק אנשים ספק מכונות.

מרכיבי הגוף האנושי כמו: דם, ידיים, לב, נחיריים, ואף תכונות נפשיות רוחניות כמו מבט אנושי, אהבה, געגועים, חלום, יכולת השירה — כל אלה נעלמו ואת מקומם יורשים חלקי מכונות וצרכנות של מכונה. הדם — אָפס בגופה של האשה, המחווה האנושית של לחיצת יד הנפכת למשהו קר ומנוכר: לחיצת "קפיץ מעשת" ומהנחיריים זורם הבניון.

בחלקו השני של השיר מופיעה האשה כגיבורה דומיננטית, ואף דמותה היא דמות רובוטית ממוכנת. אבריה נשתנו: האישון — קפוא, מבין שיניה נורק אזמל, מעצמותיה נסחט הדם, ובמקום הלב "נוחר דינמו" ובפניה "ארשת רובוט מחושמל". במניפסטים הפוטוריסטיים, כמו זה של מארינטי משנת 1912, טענו שכדי להדגיש שינויים מסויימים במציאות החדשה יש להיזקק לסימני המתמטיקה ולסימני המוסיקה. פן איננו משתמש בסימני המוסיקה, אך בשיריו עולה נושא המוסיקה ומלים משדה משמעות זה תופשות מקום חשוב. השינויים שחלים במוסיקת החיים מדגישים את מהותו של העולם החדש. כלי נגינה רבים מאכלסים את השיר וכן תמונות מתחום המוסיקה. בבית הראשון מתואר "הלב המתהלם כדופק" והרגליים הרוקדות הורה ופוקסטרוט. בבית שני — הפטיפונים המסלסלים זמר זנות, בבית שביעי — התזמורת המתופפת על הבטון. את עיני האשה הרובוט הקיפו צלילי תזמורת הג'ז, והכלים המופיעים הם כלים שצלילים חזק וחד כמו "שופר הלילה" ו"אלף חצוצרות".

המוסיקה החדשה מאפיינת את החיים החדשים, הקצב הוא מהיר, מכני ורועש. עד כאן המאפיינים של הפוטוריזם הרוסי המשוקעים בעולמו של השיר, מכאן ואילך נעמוד על המרכיבים האנטי-פוטוריסטיים ויחסם ליסודות הפוטוריסטיים: הדובר בשיר מציג אידיאולוגיה מנוגדת להשקפה הפוטוריסטית. במקום לשיר שיר שבח למכונה ולמהלך החיים הדינמי והתוסס כמצוות מארינטי וחבריו הפוטוריסטים האיטלקים והרוסים, מגנה אותם הדובר ומתגעגע געגועים רומנטיים לעבר שהולך ונכחד. כדי להבליט את יחסו השלילי של הדובר ב"אהבה חשמלית" לעולם הפוטוריסטי אביא קטע מתוך הפואמה של מאיאקובסקי "מאה חמישים מליון", פואמה הכתובה ברוח הפוטוריזם:

<p>"רגלינו — רכבות ביטסתן המתבזקת ידינו — מניפות — נירים המשיבות אבק ברן לנו סנפירים — ספינה מוסקת לנו הכנפיים — אווירון. לצעוד! לטוס! לשחות! התגלגלה — בין סדרי בראשית פֶסַע, בְּדוּק וְנִבּוּר</p>	<p>ערך לחפץ — מוטב, נקבלה. ולא — עזאזאלה! צלב שחור, עולם-רומנטיקון, קץ לחייך! במקום דת — בנשמה אד חשמל חבוים."</p>
--	--

מאיאקובסקי, כמו פן, מתאר חלקים מהגוף החי בעזרת מוליך מתחום העולם המכני, ובעיקר מתחום המשמעות של כלי תחבורה מהירים. הוא מציג את החדש הדינמי, שרגליו — רכבות ובנשמתו — החשמל, אשר מבקש לשנות את סדרי בראשית ולזרוק את הדת, המיסטיקה והרומנטיקה.

מאיאקובסקי, נאמן להשקפתו הפוטוריסטית, מעלה בשירו את האסתטיקה החדשה: לא תיאורי טבע של שמיים זרועי כוכבים ושדות פרחים מלבבלים, אלא אסתטיקה של הדומם, של כל מה שיצר האדם: העיר, הכית, בית החרושת, התייחסותו של מאיאקובסקי לעולם החדש היא חיובית, ואילו התייחסותו של פן לעולם זה — היא שלילית.

ג. יסודות רומנטיים בפואמה

הדובר ב"אהבה חשמלית" מופיע כנושא את דגל האנושיות ומעוצב בתבנית רומנטית, בניגוד לאשה הממוכנת הנושאת את דגל המודרניות. הדובר מופיע כחיד העומד מול עולם ומלואו, ומצליח לשמור על גחלת האהבה האמיתית תוך סכנות רבות. הדמויות בשיר אינן מעוצבות בצביון אישי, גם לדובר וגם לאשה אין פרצוף אינדיבידואלי, הניתן לזיהוי, אלא הם מבטאים השקפות חיים מנוגדות. הדובר מציג פרטים מעולמו הרומנטי, ומציבם כניגוד לעולם המודרני. השמים הכחולים עומדים כנגד חוטים, ברזל ובטון, הריצה לגיא צלמוות — לעומת החזרה ל"אופק הפלאות", הירח לעומת מות הירח, שירת האהבה מול שירת הקיטור ועוד. עולם הרומנטיקה מורכב משני רבדים שונים: מצד אחד עולם מעודן ושמימי, עולם של האהבה השמימית, עולם של ריחות שדה, המאוכלס בכוכבים וקרני אור, עולם שבו הרדיפה הרומנטית אחרי השלימות הבלתי מושגת מתבטאת בחיפוש אחרי אופק הפלאות, טבעת האור, החלום והפרח הנצחי.

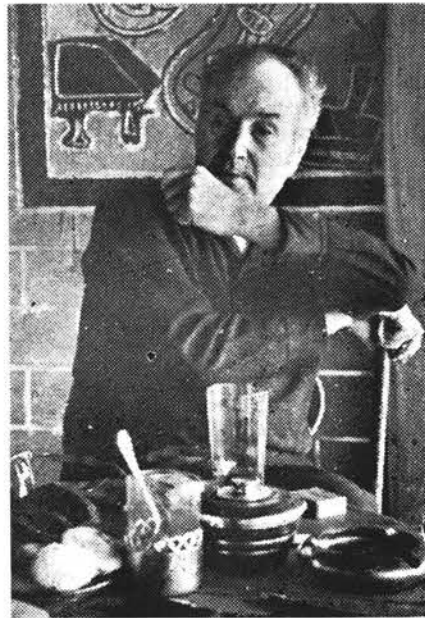
הדובר מבטא השקפת חיים רומנטית, שיסודה במיבנה נפשי מיוחד, המניע אותו לצאת לדרך הנדודים הנצחית לגלוי "הפרח הכחול" נוסח נובאלים.

אולם בצד סמלים אלה קיים ברומנטיקה גם רובד אחר, והוא רובד בראשית חייית. העולם הרומנטי המגולם בשיר אינו רק עולם עדין המורכב מכיסופי נפש דקים, אלא הוא גם עולם אלים ופראי, רובד זה פחות בולט, אך הוא רב חשיבות בהיותו תורם למורכבותו של העולם הרומנטי. בעיקר הוא בולט בחלקו השני של השיר. בחלק זה מתאר הדובר את אהבתו הקדומה לאשה לפני שנהפכה לאשה-רובוט. ביסודו של גן העדן האבוד של השנים מצויה הפראות: "הלא רק תמול השתוללו חיות/ ביערות אהבתנו", הדובר מתאר את עצמו כאוהב פרא שאהבתו היא "אהבת חיה" (בית 25). האנושי העומד מול הממוכן, מופיע, איפוא בכפל פנים, כלומר, לא רק ב"אהבה בת שמים", אלא גם בחיוניות פראית ובאהבה חיתית.

ד. העימות בין העולם הפוטוריסטי לעולם הרומנטי

הגישה הפוטוריסטית-המכנית מעומתת עם הגישה הרומנטית-האנושית והן נלחמות זו בזו ויוצרות סיטואציה דרמטית ומתפתחת. המאבק מעוצב בשיר על-פי עיקרון

עשר שנים למותו של אלכסנדר פן

אלכסנדר פן בשנות ה-60 בבית-קפה

אלכסנדר פן אהבה חשמלית

שלום, אהובי!
(זה השלום מניין?)
תנהר אלי כלה-רננה.
רק בין חופי-ירוסים מתוך ימרי-עניני
נשקף אישון קפוא ללא תנועה.

פתאם אומל נזרק מבין שניה
למחוזין את קרחה פי במשפטי תרבות.
וכבר אדע. — אכירה בפניה —
גם היא קרבן ההתקדמות.

— חכי, חכי, אשה, הוהרי את?
— אני, אני... — עונות לי הנדים.
— ובכן, מדוע כמבט
עינך קיטור ולא שמים?

הלא רק תמול שמרנו על הסוד
היות דומים בנשמותינו.
הלא רק תמול השתוללו חיות
ביצרות אהבתנו.

ועל היום מי לא חמל
נדם סחט מעצמותיך?
ארשת רובוט מחשמל
לועגת לי מתוך עיניך.

הנה אחקע סכין ולא תחושי כאב...
אבל אם את היא זאת, — שלמה
כמו לא היה אול הלב,
ובמקומו נחר דינמו?

אל תקמטי שרוכי-גבות,
צלילי גזיבנד אותם הקיפו.
בצות עיניך התועות
ללא שנה אלי ויסקיפו.

דועך, רוטט הבהוב עמום
עטוף מכחול משחיר כפצע.
בתיקפה, חשמל ושעמום
את החיים רצחו בהן לנצח!

לא אכירך אשה, כי כך אהב אחרת.
היא, שבקרבך גועה בדומיה,
כעת לא את, צלך רודף אחרי הפרא
לשים ככלי תרבות על אהבת חנה.

הנה תרצי ותפחדי לגשת
כי לא תדעי, מה עו יותר;
הרב או החשמל?
הרובוט לחנה בצחוק פורש הרשת
חצי ברזל יתקע בגב ולא יחדל.

תלכי, אשה שופר הלילה כבר תוקע.
קורא לבוא אליו באלף חצוצרות,
ושם ברקוד גופך בקעב משגע —
ישתות הלב: "לא זה..."
לא כך ארצה לחיות!

אדע, כעת מוחר מאד
הבא קרבן על מזבחות התאה,
כעת כל הצועק: "אני רוצה לזנות" —
הוא המשוחרר לאהבה.

הפרח הנצחי, חנוק ברזל ורפוש.
ריחו בתמרונות-תרבות אול.
היום כל לב-בשר, כל מח, גוף ונפש
שנונים ויבשים כמו אמרות חזל.

נגן על הקתרוס — זכוכים לצחוק יבואו,
תשיר על אהבה — ימיתו אנשים,
לרגע תתבודד — ילעג לך התווה
מערוצי הרחוב בנדנודי-ראשים.

ענק מהפכות צועד, רומס בקעב
ריחות שדה, פרחים, כוכב וקרן-אור.
רק אישם בפנה יכבה הזמן בעצב
על זה שמת, נחרב ולא יחזור.

אך מאמין, כי לו גם כל דורות יעיקו
על מנהרות הדם בברזלים עבים, —
גם אז בלב-בשר את האביב ידליקו
לא הבהובי-חשמל כי אם הכוכבים!

אל לכבכם המתהלם כדפק
מכונת חשמל מקרח עד חולות,
לרגליכם שדשו את האפק
בעצבי ה"הורה" ופוקסטרוט.

ליפי רגשותיכם בזהר הפלונים
מסרבלי-חכמה נאצילי הכסות,
בדם מחשבתכם — תזוב מפספונים
בסלסולי כל זמר זנות.

אני אחצוב ואגרוך בסער
ה"shoking" המחריד של אלה הנמים:
רסיסי האהבה נשא אותם הנער
בחקיבני לבו תוך אלה גרדומים!

שדי הטבע תרש האצילו
עלי תכל מכשופם הדק,
שמעו, כבר גרוץ-עולם שואג:
— הצילו!
הו, תנו אורי, אני נחנק.

אך לא תחלשנה צפרי העשת
על הצנאר, ויום ביום
תבל כקבש-הם נגשת
להתהפך אל פי התהום.

אין עיר ועוד כחולים שמיה
(פורץ ברזל בדלת, בחלון)
ראשה — חוטים, ועל מתניה
חגרה בטון, בטון, בטון.

ועל בטון תזמורת מתופפת:
מפני תרבות לאן תנוס
עת הקריה אותך רודפת
בארבעים כחות של סוס?!

דרכי אנוש פתאם נדמו,
מלאך פלדה יגביה לרחף,
מקום היה בו לב, כעת נחר דינמו:
"תנו נפט, אני דופק כנפט..."

תפגש ידדי, ידו כקפיץ מעשת,
תאהב אשה, אפס בה דם,
תראה אדם, ואין לגשת —
דומה מאד אך לא אדם.

צועד יצור אכול קדחת...
— שלום!
מקשיב ולא מבין,
ומנחיריו כאד משחת
זורם בנזין, בנזין, בנזין...

— לאן תרדן?
— לגי צלמות,
עבור, אין פנאי, ירעש עמל!
במקטו חיי המות
אורגים בלי סוף חוטי חשמל.

— חכה, הן שם הוא בית הכלא,
נשוב אל אפק הפלאות!
— יצחוק! הלא כעת הפלא
הכי גדול הוא לא לחיות.

לשוא תחלוס, לשוא היגע,
כי לא תמצא טבעת-אור,
לשוא תשיר, כעת כל הגה
הוא רק קיטור, קיטור, קיטור!

והוא חולף, פוסע הלאה
רצין, חופו ועצבני...
על פני הרחוב בשעמום נשא לו
ירח מת, ועוד — אני.

והקריה, כשד שחור שמת,
תזרים פחם בכל גידי נמל,
ועל כלם דולג לו ומנצח
הוא, הצהוב — אדון חשמל!

הנה היא נכנסה, אך עוד לא אכירנה,
רשורש שמלה מרעיד שלות חדרה,
— האת היא זאת?
נודף ממנה

דבר-מה מפר, שנוא ואכזרי.

הקומפוזיציה של שיר בעל פואנטה. הפואנטה מהפכת את יחסי הכוחות בסיטואציה הדרמטית. בראשיתו של השיר מוכנס הקורא למאבק הנמצא בעיצומו, כשהדמות הקולקטיבית נראית חזקה, תקיפה, שבעה, שלווה ונינוחה. מולה עומד הדובר הצעיר שעודנו נער. המלחמה של הכוחות הבלתי שקולים מתגלית בהמשכו של השיר כמלחמה אבודה, והרושם המתקבל הוא, שוהי מלחמה דון קישוטית. יסודותיו וסמליו של העולם הרומנטי נעלמים או משתנים בעקבות כיבוש העולם על-ידי המכונות: השיר האמיתי נהפך לשיר הקיטור. פרח האהבה נחנק בברזל וברפש. והעולם כולו כורע תחת עול המכונה. השיא הוא בבית שלפני האחרון, שבו נושאים קינה על העולם הישן שחרב "על זה שמת, נחרב ולא יחזור". והנה סיומו של השיר מפתיע ומהפך את יחסי הכוחות. בבית האחרון מופיע הדובר ישירות, ומביע את אמונתו החזקה בניצחונו של האנושי והרומנטי. הדובר מאמין, כי הברזל חזק ככל שיהא, לא יוכל לעולם לנצח והוא מסיים את השיר בשורות: "ובלב בשר את האביב ידליקו לא הבהובי חשמל, כי אם הכוכבים".

הבית האחרון, המהפך את יחסי הכוחות, וקובע במפתיע את נצחונו של העולם הישן, מאיר את השיר באור חדש. השיר נקרא לא רק כשירת מחאה של האנושי כנגד העולם המודרני, חסר האנושיות, אלא כשיר של אמונה בעתיד האדם בשר ודם ובעל לב, שאף על פי שהוא מיעוט שבמיעוט, הוא מסוגל לגבור על ההמונים נציגי העולם החדש.

ה. התבנית הסטאטית-דינמית

בתשתית השיר "אהבה חשמלית" ניתן לגלות את תבניתו היסודית האופיינית לחלק גדול משירי פן. התבנית בנויה מניגוד בין שתי מהויות: המהות הסטאטית והמהות הדינמית. מהויות אלה נאבקות זו עם זו ואהדת הדובר בשירים נתונה תמיד למהות הדינמית.

דגם זה של מאבק היסוד הסטאטי ביסוד הדינמי קורם בשר וגידים כדמות רבדים שונים בשיר, המאפשרים לממש את הסטאטי והדינמי באופנים שונים ועל ידי כך מאפשרים גם להציע אינטרפטציות שונות לשיר. האינטרפטציות אינן מפיקות זו את זו, אלא עומדות זו ליד זו ובכך מגנות ומעשירות את השיר.

השקפת העולם הפוטוריסטית מעצבת בשיר את היסוד האנטי-יטלי, שהוא היסוד הסטטי. יסוד זה מופיע תמיד בשירת פן כיסוד השלילי. יש בכך משהו פרדוקס, מפני שהפוטוריסטים הדגישו חזרו והדגישו במאניפסטים שלהם ובשירתם את הקצב המהיר והדינמי של העולם המודרני. כך למשל מצהיר מארינטי במאניפסט מ-1912: "היום העלטה הספרות על נס קיפאון מהורהר, אקסטזה וחלום בהירדם, אנהו רוצים להעלות על נס תנועה אגרסיבית, נודדי שינה קדחתניים, את צעדי הרץ". והנה מתברר, כי בשיר דווקא ההשקפה הרומנטית של "האקסטזה והחלום" היא רבת חיוניות וגורם דינמי, ואילו היסודות הפוטוריסטים מתגלים כיסודות סטאטיים. לכאורה מופיע העולם האורבניסטי כעולם ששולטים בו המהירות הקצביות והחיוניות. הפעלים בשיר כולטים במשמעותם האגרסיבית והאנרגטית כגון: ריקוד, נגינה רועשת, מקצבים מהירים וקולות חזקים אינם מאפיינים דינמיות לאמיתה, כפי שהקורא רגיל לדמות במלים אלה. השיר יוצר בקורא רושם מהופך ע"י הדגשת המכניות של הקצב החדגוני וע"י הדגשת חוסר המשמעות האנושית שבו. היסודות המכניים נוסח הפוטוריות, חותרים להישלט על העולם, להדמימו ולהמיתו. תחבולות הקרב שלהם אלו הנסיונות להציג תחליפים של מכונות וחמרים דוממים תמורת האנושי והטבעי, וכך יוכלו להפוך את היטלי לממוקן ולסטטי. מלחמה זו היא בהתאם ל"דיברה" האחת עשרה במאניפסט הטכני של הספרות הפוטוריסטית מ-1912. לפי דיברה זו יש לחסל בספרות את ה"אני" ולהחליפו סופית בחומר ולמסור בספרות את "חיי המנוע", ובהתאם למאניפסט הרוסי של ואדים שרנישבין, שביקש למכור את הרומנטיקה במחירה כללית במחיר זול ביותר, ולתאר את המכונה החותכת את האוויר בלילתה כל שניה. בשירו של פן העולם הפוטוריסטי נושא עימו את המוות, והחומר הקשה והמנוכר משתלט על תבל. גם האשה הקפואה מבקשת ללכוד ולהכניע את אהובה הפראי.

לפי האינטרפטציה שתוארה לעיל נתפרש השיר, כמתאר שתי השקפות חיים מנוגדות, והשיר השתמש באידיאולוגיה הפוטוריסטית לצרכיו האסתטיים, לצורך "מילון" התבנית הסטטית-דינמית.

ו. "אהבה חשמלית" — תגובה על המהפכה הרוסית ומות סרגי יסנין

נראה שדגם היסוד של השיר, מאבק היסודות הסטאטיים והדינמיים, מאפשר אינטרפטציה נוספת במישור משמעות נוסף. ניתן לפרש את השיר ברובד אקטואלי במשמעות קונקרטית כתגובה על המהפכה הרוסית בכלל ועל מותו של המשורר סרגיי יסנין בפרט.

כדי להאיר את השיר מכיוון זה נעזרתי במאמרו של פן, שכתב במלאת עשרים שנה למותו של יסנין, במאמר זה מביא פן את דברי המבקר הרוסי ורונסקי שכתב, כי יסנין נפל קרבן לקצב החיים המטורף שהשליטה המהפכה הגדולה. הצאריזם אמנם נעקר במחיי יד, אך בתוך קלחת המהפכה לא תמיד ידעו לשמור על סגולות נפשו של היחיד והוא אומר: "ההכרח הכביר להשליט מן הרגע הראשון מרות מהפכנית קפדנית לא נתן לנו שהות כלשהי לחדור ולהציץ לנבכי נשמתם של אלה הבלתי מסוגלים לקבל את 'הכל' בלי התרסה והתנגדות. הכוכבים טרם פג כוח משיכתם! ויסנין היה אחד מאלה, שקיטור ההתקדמות מנעו להשליט את הסינתזיה בין הישן ולחדש בצורה הראויה למהפכה". פן מוסיף ומצטט במאמרו גם את שתי השורות האחרונות של השיר הקצר, שכתב יסנין לפני התאבדותו: "בחיינו לא חידוש המוות, אך לחיות חידוש פחות מזה.

נראה שפן קיבל את דבריו של ורונסקי וביקר את המהפכה הרוסית בכך, שהתקדמותה הטכנולוגית המהירה מדי ושינוי דראסטי בקצב החיים, וכן המשמעת שהשליטה — רמסו את הפרט, שלא יכול היה להסתגל אליהם והיו הסיבה העמוקה להתאבדותו של יסנין. רמז לכך שבתיאור העולם שבשיר משוקע עולמה של המהפכה הרוסית נמצא בבית 31: "ענק מהפכות צועד, רומס בקצב ריחות שדה פרחים, כוכב וקרן אור." גם הבית האחרון המאדיר את כוחם של הכוכבים מזכיר את דבריו המצוטטים של ורונסקי במאמרו של פן: "הכוכבים טרם פג כוח משיכתם!"

גם דמותו של יסנין עצמו משוקעת בשיר בדמות היצור אכול הקדחת המתואר בבית 10. "יצור זה רץ לגיא צלמוות וב"מבטו חיי המוות אורגים בלי סוף חוטי חשמל" היצור צועד, איפוא, לקראת מותו. לדובר, המנסה להשיבו אל "אופק הפלאות" הוא עונה: "הצחוק הלא כעת הפלא הכי גדול הוא לא לחיות". משפט זה מזכיר את שתי השורות משיר של יסנין, המצוטטות במאמרו של פן. המוות, לפי גישתו של יסנין בשיר ושל היצור בשירו של פן, עדיף על החיים, והוא הברירה היחידה שנותרה לאדם בעולם הזה. הדובר מופיע כנושא את נס הכוכבים, והוא בניגוד ליצור הבוחר בחיי המוות, מצליח להיאבק ולנצח את העולם הממוכן. לכן ניתן לומר, שהוא מופיע במוצנע ובאופן מוסווה כממשיכו וכיורשו של יסנין כשהוא נושא את לפיד "רסיסי האהבה" שמהם התיאש קודמו, ויותר עליהם בעת התאבדותו.

לסיכום — א. השפעת הפוטוריזם ניכרת כבר בשירים הראשונים שכתב פן בארץ בראשית שנות השלושים. פן קיבל מהפוטוריזם הרוסי את השנאה לאורח החיים הבוגני הישן, השלו והמרוצה. שינאה זו באה לידי ביטוי גם בשיר "אהבה חשמלית", אולם מהי המהות הדינמית שתשנה את שובע הרצון העצמי? כאן מציגים שירי פן אידיאולוגיה מנוגדת לאידיאולוגיה הפוטוריסטית. בשירו מתגעגע הדובר געגועים רומנטיים לעבר, ומעמיד מול החיים המכניים בעיר הגדולה — את הטבע ואת נופיו הקסומים. ב. הפוטוריזם מול הרומנטיקה אינם מובאים בשיר לשם מאבק אידיאולוגי בלבד, אלא הם משרתים את הפואטיקה של השיר וצרכיו האסתטיים ואפשר לראותם כמגלמים את היסודות הטבועים בתבניתו העמוקה של השיר: התבנית הסטטית-דינמית.